

IDEGEN NYELVŰ SZÖVEGEK KREATÍV-PRODUKTÍV MEGKÖZELÍTÉSE.

1. GYAKORLATOK OROSZ NYELVŰ SZÖVEGEKKEL MAGYAR NYELVI ÉS SZOCIOKULTURÁLIS HÁTTÉRREL

TÓTH SZERGEJ—VASS LÁSZLÓ

0. Bevezető megjegyzések

Az 1993. július 11—17 között a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvi Tanszéke által szervezett és a Művelődési és Köznevelési Minisztérium által támogatott *Szövegtan és szövegvilágok* című intenzív nyári tanfolyam helyet adott a 7. és 8. osztályos általános iskolai tanulók jutalom jellegű orosz nyelvi táborának is. A szegedi tanfolyam keretében mintegy hét, országos orosz tanulmányi versenyt nyert tanuló vett részt egyrészt az egyetemi és főiskolai oktatók, az általános és középiskolai magyar-tanárok, illetve az általános és középiskolai diákok közös munkájában, másrészt a számukra külön, de analóg módon szervezett, orosz nyelvű (45 perces) kiscsoportos foglalkozásokon. A közösen végzett munkáról PETŐFI S. JÁNOS—BÁCSI JÁNOS—BÉKESI IMRE—BENKES ZSUZSA—VASS LÁSZLÓ *Szövegtan és prózaelemzés. A rövidpróza kreatív-produktív megközelítéséhez* (Trezor Kiadó, Budapest, 1994.) című könyve nyújt átfogó képet.

Tanulmányunkban orosz nyelvű szövegek felhasználásával végzett kreatív-produktív gyakorlatok közül kívánunk néhányat bemutatni. Minthogy a hét, jutalomból részt vett diák (az 1—7. sorszámú) azon kevesek legjobbjait reprezentálja, akik (még) tanulják Lermontov, Tolsztoj, Dosztojevskij, Bulgakov, Cvetajeva és százmilliók orosz nyelvét, kontroll gyanánt és az összevethetőség kedvéért (ha ezekre explicit módon nem mindig utalunk is) szükségesnek tartottuk a kísérletben résztvevők körének célszerű kibővítését. Erre a József Attila Tudományegyetem Ságvári Endre Gyakorló Általános Iskolájában adódott lehetőség. Az intenzív tanfolyam keretében elvégzett feladatokat megoldattuk a gyakorlóiskola tizennégy azonos korú (8—21. sorszámú) tanulóival is, s ők még más feladatokat is kaptak, de ezek közül most csupán az egyik megoldásait közöljük. Közreműködéséért itt mondunk köszönetet az intézmény orosz munkaközösségének, személy szerint T. Ságodi Teréziának.

Az anyanyelvű szövegeken/szövegekkel végrehajtható kreatív-produktív gyakorlatok mibenlétéről, céljairól, metodológiájáról stb. az utóbbi két-három évben számos publikáció jelent meg a legkülönbözőbb orgánumban, elsősorban a BENKES ZSUZSA—PETŐFI S. JÁNOS szerzőpár tollából (itt csupán az Országos Köznevelési Szolgálató Iroda gondozásában 1993-ban megjelent *A vers és próza kreatív-produktív megközelítéséhez. Alapfeladat-típusok* című munkájukra hívjuk fel a figyelmet); idegen nyelvekre ilyen módon alkalmazottokról azonban nincs tudomásunk a magyar szakirodalomban. A szóban forgó publikációk akár csak vázlatos ismertetése itt nem (lehet) feladatunk, az anyanyelvű és az idegen nyelvű szövegekkel megoldott kreatív-produktív gyakorlatok különbségeinek akár csak parciális számbavétele itt nem (lehet) célunk. Arra vállalkozhatunk csupán, hogy néhány alapfeladat-típus orosz nyelvű szövegekre való adaptációját kísérleti jelleggel bemutassuk, és röviden kommentáljuk.

1. A gyakorlatok céljára kiválasztott szövegvehikulumok

A gyakorlatok céljára a következő szövegvehikulumokat választottuk ki: Lermontov *Бородино* versének első két versszakát (lásd T1'), Danyil Harms *Голубая тетрадь* cím nélküli, számmal (№10) jelzett kisprózáját (T2'), Lev Tolsztoj *ДЕТЯМ* című ciklusának egy ugyancsak cím nélküli gyermekmeséjét (lásd T3') és Bulat Okudzsava *Песенка об открытой двери* versét (lásd T4'). Ezeknek a műveknek vagy a műfordítását adjuk meg, ha találtunk ilyet, vagy az általunk készített (többé-kevésbé) informatív magyar fordítását közöljük (az utóbbiakra értelemszerűen nem utalunk külön). (Lásd T1'', T2'', T3'', T4'')

T1'

Бородино

»Скажи-ка, дядя вед недаром
Москва, спаленная пожаром,
Французу отдана.
Ведь были ж схватки боевые,
Да, говорят еще какие!
Не даром помнит вся Россия
Про день Бородина!«

— Да, были люди в наше время
Не то, что нынешнее племя
Богатыри — не вы!
Плохая им досталась доля:
Немногие вернулись с поля...
Не будь на то господня воля,
Не отдали б Москвы.

М. Ю. Лермонтов: Полное собрание сочинений, т. 1.
Ленинград, 1944. 25.

T1''

Borogyino

„Ugye, felgyújtva és kifosztva
nem ingyen lett francia Moszkva?
Mit mondasz rá, öreg?
Volt tusa ott, volt! Kaszabolták
egymást, beszélük szörnyű voltát,
emlékezetét Oroszország
méltán őrizte meg!”

„А mi időnkben — hej be más volt!
Daliák voltak, óriások,
különbek nálatok!
Nem járt velük szerencse mégse,
Moszkvát csak égi rendelésre
kellett feladniok.
[...]

(Klasszikus orosz költők, Első kötet, Európa Kiadó,
1978. 446. Lator László fordítása)

T2'

Жил один рыжий человек, у которого не было глаз и ушей. У него не было и волос, так что условно его называли рыжим. Говорить он не мог, так как у него не было рта. Носа тоже у него не было. У него не было даже рук и ног. И живота у него не было, и спины у него не было, и хребта у него не было, и никаких внутренностей у него не было. Ничего не было! Так что непонятно, о ком идет речь. Уж лучше мы о нем будем больше говорить.

Даниил Хармс: Голубая тетрадь. Полёт в небеса, Советский писатель, Ленинград, 1988. 353.

T2''

Volt egy vörös hajú ember, akinek nem volt szeme és füle. Nem volt haja sem, vörösnek is csak feltételesen nevezték. Beszélni nem tudott, mert nem volt szája. Orra se volt. Sőt, nem volt keze és lába sem. Hasa sem volt, és gerince sem volt, és belső részei sem voltak. Semmije sem volt! Úgyhogy nem tudni, kiről is van szó. Jobb is, ha nem beszélünk róla többet.

(Bakcsi György: Forradalmak, háborúk, irodalom, Gondolat, Budapest, 1976. 160.)

T3'

Мышка вышла гулять. Ходила по двору и пришла опять к матери.

— Ну, матушка, я двух зверей видела. Один страшный, а другой добрый.

Мать сказала:

— Скажи, какие это звери?

Мышка сказала:

— Один страшный, ходит по двору вот этак: ноги у него черные, хохол красный, глаза навывкате, а нос крючком. Когда я мимо шла, он открыл пасть, ногу поднял и стал кричать так громко, что я от стаха не знала, куда уйти.

— Это петух, — сказала старая мышь. — Он зла никому не делает, его не бойся. Ну, а другой зверь?

— Другой лежал на солнышке и грелся. Шейка у него белая, ножки серые, гладкие, сам лижет свою белую грудку и хвостиком чуть движет, на меня глядит.

Старая мышь сказала:

— Дура ты, дура. Ведь это сам кот.

(Л. Н. Толстой — ДЕТЯМ. В кн.:

Елисеева Л. Н.: Хрестоматия для

маленьких, Москва, Просвещение, 1975.)

ТЗ''

A kisegér kiment sétálni. Járkált az udvaron, majd visszament az anyjához.

— Na, édesanyám, két állatot is láttam. Az egyik félelmetes, a másik jószágos.

Azt mondta az anya:

— Mondd, milyenek ezek az állatok?

A kisegér ezt válaszolta:

— Az egyik, a félelmetes, járkál az udvaron, a lábai feketék, piros tара-ja van, a szemei kidüllednek, az orra horgas. Amikor elmentem mellette, kitártotta száját, a lábát felemelte, és olyan hangosan kezdett kiabálni, hogy a félelemtől azt sem tudtam, hova szaladjak.

— Ez — mondta az öreg egér — a kakas. Rosszat senkinek sem tesz, ne félj tőle. Na és a másik állat?

— A másik feküdt a napon és sütkezézett. A nyakacsкаja fehér, a lábacsкаái szürkék és simák, nyalogatja fehér mellecsкéjét, a farkincáját alig mozgatja, úgy nézett engem.

Erre az öreg egér:

— Ostoba, te ostoba! Hiszen ez maga a kandúr!

Т4'

Песенка об открытой двери

Когда метель кричит как зверь —
протяжно и сердито,
не запирайте вашу дверь,
пусть будет дверь открыта.

И если ляжет дальний путь,
нелёгкий путь представьте,
дверь не забудьте распахнуть,
открытой дверь оставьте.

И, уходя, в ночной тиши
без долгих слов решайте:
огонь сосны с огнём души
в печи перемешайте.

Пусть будет тёплой стена
и мягкой — скамейка ...
дверям закрытым — грош цена,
замку цена — копейка!

(Булат Окуджава: Песенка об открытой
двери.

Стихотворения, Москва, Советский
писатель, 1984.)

T4''

Dal a nyitott ajtóról

Ha üvölt a vihar vadul
haragosan, keményen,
ne zárd be kulcsra a kaput,
háza mindig nyitva legyen.

Ha hosszú út áll előtted,
remélhetsz könnyű álmot,
de a szíved sose feledd
kitárni, hints rá virágot.

S átvirrasztva az éjszakát
merj szótlannul dönteni:
a fenyők s a lélek lángját
kemencében kikeverni.

Hogy forró legyen a fala
és jó puha a padka...
mert rácsnak garas az ára
a lakatnak kopejka!

2.1. A szöveg vehikulumával kapcsolatos gyakorlat

A vehikulummal kapcsolatos gyakorlathoz a T1' szöveget választottuk, alapjául a T1'/0 központosítás nélküli verbális kifejezéslánc szolgált. A feladatot a következőképpen fogalmaztuk meg.

2.1.1. Az a szöveg, amit kézhez kaptál, az eredeti szöveget nem a szerzője által megalkotott formában mutatja.

- (a) Szerinted ez a szöveg eredetileg próza vagy vers? Indokold meg válaszodat!
 (b) A válaszdznak megfelelően írd át az adott szöveget az általad elképzelt formába!

T1'0

скажи-ка дядя ведь недаром Москва спаленная пожаром французам
 отдана ведь были ж схватки боевые да говорят еще какие недаром
 помнит вся Россия про день Бородина да были люди в наше время
 не то что нынешнее племя богатыри не вы плохая им досталась доля
 не многие вернулись с поля не будь на то господня воля не отдали б
 Москвы

A feladat megoldásához az alábbi szóalakok jelentését tartottuk szükségesnek megadni.

недаром — nem ok	нынешний — mostani,
nélkül, nem hiába	mai
спаленный — fölégetett	богатыри — vitézek
пожар — tűzvész	досталось — jutott
схватки боевые —	доля — itt: sors
katonai összecsapás	не будь на то — ha nem
не то что — nem úgy mint	lett volna

2.1.2. A 21 résztvevő közül 16 tanuló oldotta meg a 2.1.1. feladatot (a 9., a 10., a 17., a 18. és a 20. sorszámú megoldását nem tudtuk értékelni).

Az (a) feladat megoldásával kapcsolatban a következőket mondhatjuk.

A T1'0 kifejezésláncot a 16 feladatmegoldó közül 6 fő (a 2., 6., 8., 12., 16. és 19. sorszámú) minősítette versnek, 10 prózának. Többen próbálkoztak nemcsak formai minősítéssel, hanem műfaji, tematikai meghatározással is.

A T1'0 vehikulumot versnek ítélik argumentumai közül a következőket emeljük ki: (a) jól összecsengő rímek; (b) ritmus; (c) esztétikai hatás. Egyes indoklásokban a kiemelt argumentumokból egyidejűleg több is megtalálható. Az adott kifejezésláncot prózának minősítő 10 résztvevőből 3 történelmi tárgyú szakszövegnek tartotta azt, de közülük is többen fölfigyeltek a szöveg rímszerkezetének sajátosságaira. (A 11. sorszámú tanuló nem indokolta választását.)

Az (a) feladat megoldásának eredményeit az 1'. és az 1''. táblázat foglalja össze. A szöveget versnek minősítőket az 1'., a szöveget prózának minősítőket pedig az 1''. (A mindennapi oktatómunkában a feladatok természetesen más módon is értékelhetők.) A táblázatok struktúrája a következő. Az A rész a szöveget olyan tagolásban tartalmazza, amely tükrözi az eredetit, de lehetőséget ad arra is, hogy erre a szövegre az egyes résztvevők tagolásának eredményeit is rá lehessen vetíteni (ezt a célt szolgálja az eredeti verssorok 'lépcsős' tördelése). A B rész egyrészt feltünteti az eredeti verssorok határait (lásd T-ben a „|” jeleket), másrészt a szöveget versnek, illetve prózának minősítők sor-, illetve szövegmondat-tagolását mutatja (lásd a „|” jeleket).

А	В						
	Т	2	6	8	12	16	19
» Скажи-ка, дядя ведь недаром							
Москва,							
спаленная пожаром,							
Французу отдана.							
Ведь были							
ж схватки боевые,							
Да, говорят еще какие!							
Недаром помнит вся Россия							
Про день Бородина!»							
— Да, были люди в наше время,							
Не то, что нынешнее племя:							
Богатыри — не вы!							
Плохая							
им досталась доля:							
Не многие вернулись с поля...							
Не будь на то господня воля,							
Не отдали б Москвы.							

1'. táblázat (vers)

Ami a (b) feladat megoldásait illeti, a T' vehikulumot a T1'/0 szólánc alapján egyetlen tanulónak sem sikerült rekonstruálnia.

Lássuk itt a 6. sorszámú résztvevő tagolását (T1'/6), amely az eredetihez legközelebb állónak tekinthető (s amelytől a 12. tanulóé lényegében csak a központosításban tér el). A 6. sorszámú tanuló is a rímek és a szöveg metrikai-ritmikai sajátosságai alapján végezte el a tagolást, de nem vette észre, hogy egy két versszakból álló részletről van szó, következésképpen azt sem, hogy a versszakok sorainak száma és rímstruktúrája párhuzamos. Versének rímszerkezete ennek ellenére jónak tartható (lásd például *боевые — какие* stb.).

А	В										
	Т	1	3	4	5	7	11	13	14	15	21
» Скажи-ка, дядя											
ведь недаром											
Москва, спаленная											
пожаром,											
Французу											
отдана											
Ведь были ж схватки											
боевые,											
Да, говорят еще какие!											
Недаром помнит											
вся Россия											
Про день Бородина!«											
— Да, были люди в наше											
время,											
Не то, что нынешнее											
племя:											
Богатыри											
— не вы!											
Плохая им досталась											
доля:											
Не многие вернулись с											
поля...											
Не будь на то господня											
воля,											
Не отдали б Москвы.											

1''. táblázat (próza)

T1'6

Скажи-ка, дядя ведь недаром,
Москва спаленная пожаром,
французу отдана ведь были ж схватки боевые,
да говорят еще какие.
Недаром помнит вся Россия,
про день Бородина,
да были люди в наше время,
не то что нынешнее племя.
Богатыри не вы плохая,
им досталась доля,
не многие вернулись с поля,
не будь на то господня воля,
не отдали б Москвы.

2.2. A szöveg formációjával kapcsolatos gyakorlat

A formációval kapcsolatos gyakorlathoz a T/2' szöveget választottuk, alapjául a T2'/0 szolgált. A feladat, mellyel a gyakorlóiskolai (8—21. sorszámú) tanulók dolgoztak (a tanfolyami keretben a formációval kapcsolatban más szöveget használtunk fel), a következőképpen fogalmaztuk meg.

2.2.1. A szöveg, amit kézhez kaptál, a csillagokkal jelölt részek kivételével meg-
egyezik egy rövidpróza eredeti szövegével. A csillaggal jelölt részeknél az eredeti szö-
vegmondatok helyett szövegmondat- (illetőleg tagmondat-) variánsokat találsz.

(a) Válaszd ki a variánsok közül a véleményed szerint az adott helyre legjobban
illőt! (Az első csillagnál meg kell tartanod az 1A+1B sorrendet!)

(b) Adj címet a szövegnek!

T2'/0

Жил один рыжий человек, у которого не было глаз и ушей.*

*	1Aa	Волос не было и у него,
	1Ab	У него и не было волос,
	1Ac	Волос и у него не было,
	1Ad	У него не было и волос,
	1Ae	Не было и волос у него,
	1Ba	так что его называли условно рыжим,
	1Bb	так что рыжим его называли условно,
	1Bc	так что условно его называли рыжим,

Говорить он не мог, так как у него не было рта. Носа тоже у него не
было.**

**	2a	Даже рук и ног у него не было.
	2b	Не было у него даже рук и ног.
	2c	Рук и ног даже у него не было.
	2d	У него не было даже рук и ног.

И живота у него не было, и спины у него не было, и хребта у него не
было, и никаких внутренностей у него не было. Так что непонятно, о ком идет
речь.***

***	3a	Уж мы о нем лучше не будем больше говорить.
	3b	Уж лучше мы о нем не будем больше говорить.
	3c	Больше говорить уж лучше мы о нем не будем.
	3d	Не будем мы о нем уж лучше больше говорить.

A feladat megoldásához az alábbi szóalakok jelentését tartottuk szükségesnek
megadni.

условно — feltételesen

хребет — hátgerinc

внутренность — belső részek; belek, zsigerek

2.2.2. A 14 gyakorlóiskolai résztvevő közül 13 tanuló oldotta meg a 2.2.1. feladatot (a 18. sorszámú megoldását nem tudtuk értékelni).

A feladat megoldásának eredményeit a 2. táblázat foglalja össze. A táblázat fejlécében az egyes tömbök szöveg-, illetőleg tagmondatai közül (kövérral szedett számokkal és betűkkel) az eredeti szövegmondat jelét, első oszlopában a kísérletben résztvevő tanulók sorsszámát, ezt követően pedig az általuk választott szövegmondatvariánsok jelét tüntettük fel, az eredetivel megegyezőket kövérral jelezve, és összegezve is. A táblázat utolsó oszlopában a tanulók által adott címek találhatók.

Helyes megoldás	1Ad	1Bc	2d	3b	Összesen	Címek
8.	1Ad	1Ba	2a	3b	2	A különös ember
9.	1Ac	1Bb	2a	3a	—	—
10.	1Ac	1Bc	2a	3a	1	—
11.	1Ad	1Ba	2a	3a	1	A vörös, aki nem is volt
12.	1Ab	1Ba	2d	3b	2	A jelképes „ember”
13.	1Ad	1Bc	2d	3a	3	Nincstelen
14.	1Ac	1Ba	2d	3b	2	Egy ember, akinek nincs semmije
15.	1Ae	1Ba	2a	3b	1	Valaki, aki nem volt
16.	1Ad	1Ba	2d	3a	2	A vörös semmi
17.	1Ab	1Ba	2d	3b	2	Egy különös ember
19.	1Ad	1Ba	2d	3a	2	A vörös semmi
20.	1Ab	1Bb	2d	3c	1	A semmi
21.	1Ae	1Ba	2a	3b	1	Az ember, aki nincs

2. táblázat

A kísérletben résztvevők által létrehozott egyes megoldásokkal kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy egyetlen tanulónak sem sikerült valamennyi eredeti szövegmondat-variánsra rátalálnia, a 13. tanulóknak egy kivételével sikerült rekonstruálnia a kispróza eredeti szövegmondatait, egy résztvevő (a 9.) egyetlen eredeti változatot sem tudott kiválasztani.

Ami a tanulók által adott címeket illeti, azok többnyire a rövidpróza tematikus sajátosságait tükrözik. (A címeket az egyszerűség kedvéért itt magyarul adtuk meg).

A résztvevők megoldásai közül tekintsük itt teljes egészében a 13. sorszámú tanulóét, mely az eredetihez legközelebb állónak tekinthető (lásd T2'/13).

T2'/13

Жил один рыжий человек, у которого не было глаз и ушей. У него не было и волос, так что условно его называли рыжим. Говорить он не мог, так как у него не было рта. Носа тоже у него не было. У него не было даже рук и ног. И живота у него не было, и спины у него не было, и хребта и него не было, и никаких внутренностей у него не было. Ничего не было! Так что непонятно, о ком идет речь. Уж мы о нем лучше не будем больше говорить.

2.3. A szöveg sensusával kapcsolatos gyakorlat

A sensussal kapcsolatos gyakorlathoz a T3' szöveget választottuk, alapjául a T3'/0 vehikulum szolgált. A feladatot a következőképpen fogalmaztuk meg.

2.3.1. Az a szöveg, amit kézhez kaptál, egy rövidpróza hiányos szövege.

(a) Próbáld kiegészíteni az üresen hagyott részeket úgy, hogy egy számodra elfogadható szöveget kapj!

(b) Adj címet a szövegnek!

T3'/0

Мышка вышла гулять. Ходила по (...1...) и пришла опять к матери. (...2...), матушка, я двух зверей видела. (...3...) страшный, а другой добрый.

Мать (...4...):

— Скажи, какие это звери?

Мышка (...5...):

— Один страшный, ходит по двору (...6...) этак: ноги у него черные, (...7...) красный, глаза на выкате, а нос (...8...). Когда я мимо шла, он (...9...) пасть, ногу поднял и стал (...10...) так громко, что я от (...11...) не знала, куда уйти.

— Это (...12...), — сказала старая мышь. — Он зла (...13...) не делает, его не бойся. (...14...), а другой зверь?

— Другой лежал (...15...) солнышке и грелся. Шейка (...16...) него веляя, ножки серые, гладкие, (...17...) лижет свою белую грудку и (...18...) чуть движет, на меня глядит.

(...19...) мышь сказала:

— Дура ты, дура. (...20...) это сам кот.

A feladat megoldásához az alábbi szóalakok jelentését tartottuk szükségesnek megadni.

матушка — anyácska

зверь — állat

страшный — félelmetes

добрый — jószágos

глаза на выкате — kidülledt szemű

греться — melegedni

не бойся — ne félj

зло — gonoszság

гладкий — sima

грудка — kis mell

чуть движет — alig mozgatja

глядеть — nézni

дура — buta

сам кот — maga a kandúr

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.
 12.
 13.
 14.
 15.

16.
 17.
 18.
 19.
 20.

Feladat		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	19.	20.	21.
1	gram.	+	—	—	+	—	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	szem.	☒	—	☒	☒	☒	+	+	☒	+	+	+	☒	☒	+	☒	☒	☒	☒
2	gram.	+	—	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	szem.	☒	—	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
3	gram.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	—	+	—	—	+	+	+	+	—
	szem.	+	+	☒	+	+	+	☒	+	—	—	+	+	+	+	+	+	+	+
4	gram.	+	☒	☒	+	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
	szem.	☒	+	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
5	gram.	+	—	+	+	+	+	—	—	+	+	+	—	+	+	+	+	—	+
	szem.	☒	+	☒	+	+	+	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
6	gram.																		
	szem.	+	+	☒	+	+	☒	☒	—	—	—	☒	☒	☒	—	—	—	—	—
7	gram.																		
	szem.	—	☒	+	☒	☒	—	☒	☒	☒	—	☒	☒	☒	—	—	—	—	☒
8	gram.	+	+	—	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	szem.	☒	☒	+	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
9	gram.	+	—	+	+	+	—	—	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	—
	szem.	+	—	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	—
10	gram.	+	+	+	+	+	—	—	—	—	+	+	+	+	+	—	+	—	—
	szem.	+	☒	+	☒	☒	—	—	☒	☒	+	—	—	+	+	—	+	—	—
11	gram.	+	—	—	+	+	—	+	+	+	+	+	+	+	+	—	+	—	—
	szem.	+		—	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	☒	+	☒	+
12	gram.																		
	szem.	+	+	—	+	+	—	+	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	+	☒	+	☒
13	gram.	+	+	—	+	+	—	+	—	—	+	+	—	—	+	+	+	—	—
	szem.	☒	☒	—	☒	☒	—	☒	—	—	+	+	—	—	☒	☒	☒	—	—
14	gram.	+	+	—	—	+	—	+	—	—	—	—	—	+	—	—	—	—	—
	szem.	☒	☒	—	—	☒	—	☒	—	—	—	—	—	☒	—	—	—	—	—
15	gram.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	szem.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
16	gram.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	szem.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
17	gram.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	—
	szem.	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒	☒
18	gram.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	szem.	+	+	—	+	—	☒	—	+	+	+	☒	—	☒	—	+	+	—	+
19	gram.	+	+	+	+	+	☒	—	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	szem.	☒	+	☒	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
20	gram.	+	+	—	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	—
	szem.	+	+	—	+	+	☒	+	+	+	+	+	+	☒	+	☒	+	☒	—

3'. táblázat

2.3.2. A 21 résztvevő közül 18 tanuló oldotta meg a 2.3.1. feladatot (a 9., a 10. és a 18. sorszámu megoldását nem tudtuk értékelni).

Az (a) feladat megoldásának eredményeit a 3'. táblázat foglalja össze. A táblázat fejlécében a tanulók sorszáma szerepel, első oszlopában a meséből kihagyott kifejezések száma található. Az egyes megoldásokat grammatikai és szemantikai szempontból is minősítettük (erre utalnak a második oszlopban található gram. és szem. rövidítések). A tanulók oszlopában a helyes megoldást a „+” jel, a helytelen a „-”, a szemantikailag helyes, de az eredetivel nem azonos megoldást a „☑” szimbólum, a grammatikailag helyes, de a szóban forgó helyre nem illő megoldást pedig a „☒” szimbólum jelzi. (Az 'üres' mezők a nem értékelhető megoldásokat mutatják.)

Ami az (a) feladat megoldásait illet, generálisan az állapítható meg, hogy a tanulók számára gondot inkább csak azok a nyelvi kérdések okoznak, amelyeket vagy egyáltalán nem tanultak, vagy nem kellőképpen sajátítottak el velük (erre utalnak a 3'. táblázatban a negatív homogenitást mutató mezők is, például a 4 gram., a 18 gram. vagy a 13 szem. és gram. is), továbbá hogy a szóban forgó kérdések megoldására való törekvés inkább felbátorítja, mintsem elbátortalanítja őket, s ez a motiváció megkönnyíti mind a nyelvi, mind az irodalmi kérdések további tárgyalását. Lexiko-szemantikai szempontból többnyire jó megoldásokat találtak, tisztában vannak a grammatikai nemek, a prepozíciók és vonzatok használatával stb., tévedéseik inkább figyelmetlenségből adódnak, esetleg az idő rövidségével magyarázhatók. Az aspektus mint az orosz nyelv egyik legnehezebb grammatikai jelensége viszont a legtöbb résztvevőnek problémát jelent.

A mesének adott címek itt is tematikus jellegűek (lásd a 3". táblázatot).

Tanuló	Cím
1.	„A bájos macska”
2.	A buta egér
3.	—
4.	A macskától félni kell!
5.	A kis buta egér
6.	Állatok
7.	A macska és a kakas
8.	—
11.	—
12.	A kiséger tévedése
13.	A bugyuta kiséger
14.	A két „vadállat”
15.	Egy kiséger szemszögéből
16.	A kiséger tévedése
17.	Találkozás a macskával
19.	A kiséger tévedése
20.	A félelmetes macska
21.	Egy egér kalandja

3". táblázat

A 4., a 13. és a 20. üresen hagyott rész kiegészítéseit külön is megadjuk.

4.: 1. спросила, 2. спрашивала, 3. спрашивала, 4. спрашивала, 5. сказала, 6. спрашивала, 7. спрашивала, 8. спрашивала, 11. спрашивала, 12. спрашивала, 13. спрашивала, 14. спрашивала, 15. спрашивала, 16. спрашивала, 17. спрашивала, 19. спрашивала, 20. спрашивала, 21. спрашивала.

13.: совсем, 2. тебе, 3. нечего, 4. тебе, 6. что, 7. тебе, 8. некогда, 11. некогда, 12. никогда, 13. никогда, 14. некогда, 15. ничего, 16. никогда, 17. никогда, 19. никогда, 20. некогда, 21. нечего.

20.: 1. ведь, 2. ведь, 3. было, 4. ведь, 5. ведь, 6. а, 7. ведь, 8. ведь, 11. ведь, 12. ведь, 13. ведь, 14. ведь, 15. смотри, 16. ведь, 17. вот, 19. ведь, 20. вот, 21. глядешь.

A résztvevők megoldásai közül tekintsük itt teljes egészében az 1. sorszámú tanulót, mely különösen sikeresnek tekinthető (lásd T3'/1). (Kiegészítéseit kurzív szedés jelzi.)

T3'/1

Мышка вышла гулять. Ходила по *улице* и пришла опять к матери.

— *Иди сюда*, матушка, я двух зверей видела. *Один* страшный, а другой добрый.

Мать *спросила*:

— Скажи, какие это звери?

Мышка *ответила*:

— Один страшный, ходит по двору *вот* этак: ноги у него черные, у него красный, глаза на выкате, а нос *красный*. Когда я мимо шла, он *открыл* пасть, ногу поднял и стал *кричать* так громко, что я от *страха* не знала, куда уйти.

— Это *петух*, — сказала старая мышь. — Он зла *совсем* не делает, его не бойся. *Скажи*, а другой зверь?

— Другой лежал *на* солнышке и грелся. Шейка у него белая, ножки серые, гладкие, он *лизет* свою белую грудку и *хвост* чуть движет, на меня глядит.

Вдруг мышь сказала:

— Дура ты, дура. *Ведь* это сам кот.

2.4. A szöveg relátumával kapcsolatos gyakorlat

A relátummal kapcsolatos gyakorlathoz a T4' szöveget választottuk, alapjául a T4'/0 vehikulum szolgált. A feladatot a következőképpen fogalmaztuk meg.

2.4.1. A kézhez kapott papírszeleteken egy vers összekevert versszakait olvashatod.

(a) Próbálj meg ezekből a versszakokból egy számodra elfogadható verset összerakni! (A versszakok előtt található számok vagy betűk arra szolgálnak, hogy amikor a versed elkészült, eredményedet ezeknek a felhasználásával közölheted: ezek egymásutánja ugyanis a te versed versszakainak egymásutánját fogja jelezni.)

(b) Adj címet a versednek!

L Когда метель кричит как зверь —
протяжно и сердито,
не запирайте вашу дверь,
пусть будет дверь открыта.

3 И если ляжет дальний путь,
нелёгкий путь, представьте,
дверь не забудьте распахнуть,
открытой дверь оставьте.

5 И, уходя, в ночной тиши
без долей слов решайте:
огонь сосны с огнём души
в печи перемешайте.

A Пусть будет тёплой стена
и мягкой — скамейка ...
дверям закрытым — грош цена,
замку цена — копейка!

A feladat megoldásához az alábbi szóalakok jelentését tartottuk szükségesnek megadni.

грош — garas
душа — lélek
замок — zár, lakat
запирать — bezárni
ляжет дальний путь — itt: nagy út
előtt állni
метель — hóvihar
мягкий — puha
оставить открытой — nyitva hagyni
перемешать — összekeverni

печь — kemence
протяжно — elnyújtottan, vontatottan
пусть будет — legyen (a felszólító
mód egyik fajtája)
распахнуть — kitárni
сосна — fenyő
уходя — elmenve (határozói igenév),
amikor elmész

2.3.2. A 21 résztvevő közül 20 tanuló oldotta meg a 2.4. feladatot (csak a 6. sor-
számú megoldását nem tudtuk értékelni).

A feladat megoldásának eredményeit a 4. táblázat foglalja össze. A táblázat alsó so-
ra az egyes versszakok jelét mutatja azok eredeti sorrendjében, első oszlopában a kísér-
letben résztvevő tanulók sorszámát, ezt követően pedig az általuk választott versszakok
jelét tüntettük fel, az eredetivel megegyező helyen találhatók kövérrel jelezve, majd
összegezve is. A táblázat utolsó oszlopában a tanulók által adott címek szerepelnek.

Tanulók	Sorrend				Összesen	Cím
1.	L	3	5	A	4	Amikor a vihar ordít, mint a halál
2.	L	5	A	3	1	Zárd be az ajtót
3.	L	3	5	A	4	Téli út
4.	L	3	5	A	4	Amikor elutazol
5.	L	3	5	A	4	Amikor nem vagy otthon
7.	L	3	5	A	4	Az ajtó csukva van, az ajtó nyitva van
8.	L	A	3	5	1	Az élet
9.	L	3	5	A	4	A lélek kapuja
10.	L	5	3	A	2	Lelkünkől szól
11.	L	A	3	5	1	Hagyd nyitva az ajtót
12.	L	3	5	A	4	Nyitott ajtó
13.	L	3	5	A	4	Tárd ki az ajtót
14.	L	A	5	3	2	A vihar
15.	L	A	3	5	1	Nyílt lélekkel
16.	L	3	5	A	4	Kiáltás
17.	L	5	A	3	1	Lélek
18.	L	3	5	A	4	—
19.	L	3	5	A	4	Nyitott ajtó
20.	L	3	5	A	4	Nyitva hagyni
21.	L	5	A	3	1	Puha lélek
Helyes sorrend	L	3	5	A		

4. táblázat

A feladatot megoldó húsz tanuló közül tizenkettőnek sikerült valamennyi versszak eredeti sorrendjére rátalálnia, három versszakára egy, két versszakára kettő, egy versszakára hat tanuló talált rá.

Ami az (a) feladat megoldását illeti, minden résztvevő az L jelű szakasszal kezdte versét, valószínűleg grammatikai okok miatt. A másik három versszak (a 3, az 5 és az A jelű) véleményünk szerint jószerével tetszőleges sorrendben is következhet, ezért akceptálhatónak tartjuk a többi megoldást is.

A tanulók által adott címek jó része sikeresen adja vissza a költemény hangulatát.

3. Befejező megjegyzések

3.1. Az ismertetett keretek közt végrehajtott kreatív-produktív gyakorlatok megoldását minden esetben azok értékelése követte, majd a szóban forgó szövegek analitikus-kreatív elemzése. Az analitikus-kreatív elemzések eredményeinek bemutatását már további tanulmányok témájának tekintjük.

3.2. Ahogyan azt a bevezető részben jeleztük, nem volt célunk sem a kreatív-produktív gyakorlatok gazdag, magyar nyelvű szakirodalmának ismertetése, sem pedig az anyanyelvű és az idegen nyelvű szövegekkel végrehajtható operációk párhuzamainak

és különbségeinek szisztematikus számbavétele. Arra vállalkoztunk csupán, hogy ezek közül a gyakorlatok közül néhányat kísérleti jelleggel orosz nyelvű szövegekre alkalmazunk, bemutatunk, és röviden kommentálunk. Azt azonban ennek alapján is meggyőződéssel állít(hat)juk, hogy az ilyen és ehhez hasonló gyakorlatoknak bármely idegen nyelv(ű szöveg) tanításában legalább (!) olyan jelentős szerepük lehet, mint az anyanyelv(ű szövegek) sajátosságainak vizsgálatakor, elemzésekor.

A CREATIVE-PRODUCTIVE APPROACH TO FOREIGN LANGUAGE TEXTS.

1. RUSSIAN EXERCISES WITH HUNGARIAN LINGUISTIC AND SOCIO-CULTURAL BACKGROUND

SZERGEJ TÓTH—LÁSZLÓ VASS

The present study shows some creative/productive exercises using Russian texts. The exercises were completed by twenty-one pupils from the 7th and 8th form of primaries, some from the intensive summer school of Gyula Juhász Teacher Training College entitled „Textology and the world of texts”, some from the Endre Ságvári Demonstration Primary School of the Attila József University. The exercises contain the main components of the „signifier-signified” structure of the text (its vehicle, formation, sense and relatedness.) The aim of the exercises is to help work of Hungarian teachers/students, teaching and learning foreign language in a socio-cultural context with Hungarian as the mother tongue. The work is — at present — of experimental character.